

IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ ELGESIO BEI EMOCINIŲ SUNKUMŲ ĮVERTINIMAS: MOTINŲ, TĒČIŲ IR AUKLĖTOJŲ VERTINIMŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ

Roma Jusienė

Socialinių mokslų daktarė
Mykolo Romerio universitetas
Psichologijos katedra
Valakupių g. 5, LT-10101 Vilnius
Tel. 274 06 09
El. paštas: romajusiene@hotmail.com

Saulė Raižienė

Socialinių mokslų daktarė
Vytauto Didžiojo universitetas
Bendrosios psichologijos katedra
K. Donelaičio g. 52, LT-44244 Kaunas
El. paštas: s.raiziene@smf.vdu.lt

Tinkamas galimų emocijų bei elgesio sutrikimų įvertinimas ikimokykliniame amžiuje svarbus ne tik teoriniu požiūriu, aiškinantis psichopatologijos etiologiją, eigą bei prognozę, bet ir praktiniu požiūriu, taikant ankstyvosios psichopatologijos intervencijos ir prevencijos programas. Bendrai pažymima, jog norint patikimai įvertinti mažų vaikų psichologinį prisitaikymą, būtina informacija iš keleto šaltinių. Šiame tyrime siekiame palyginti ir analizuoti trijų informacijos šaltinių – motinos, tėčio ir auklėtojos – teikiamą informaciją apie ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio bei emocijų sunkumus naudodamosi CBCL1½-5 ir CTRF1½-5 (Achenbach and Rescorla, 2000) skalėmis ir atitikimą tarp trijų to paties vaiko vertintojų. Rezultatai rodo, kad auklėtojų versijos vidinis skalių suderinamumas yra geresnis nei tėvų. Motinų ir tėčių vertinimų atitikimas yra geresnis nei auklėtojų ir tėvų. Vertinant mergaites yra mažiau skirtumų ir geresnis atitikimas tarp vertintojų nei vertinant berniukus. Tėvų vertinimų vidurkiai pagal atskiras skales yra didesni nei auklėtojų, išskyrus dėmesio sunkumus ir užsisklendimą. Apibendrinant tyrimo rezultatus nurodomos galimos vaikų ankstyvosios raidos mokslinių tyrimų gairės ir aptariamos psichologinio vaikų įvertinimo galimybės.

Pagrindiniai žodžiai: elgesio ir emocijų sunkumai; ikimokyklinio amžiaus vaikai; psichologinis įvertinimas; vertinimų atitikimas; CBCL1½-5 ir CTRF1½-5.

Įvadas

Pastarąjį dešimtmetį atliekami intensyvūs moksliniai vaikų raidos tyrimai atskleidžia ankstyvojo amžiaus svarbą vėlesnei raidos psichopatologijai. Daugelis tyrėjų nurodo, jog apie 50 procentų vadinamojo „problemiško“ ikimokyklinio

amžiaus vaikų elgesio išlieka ir mokykliniame amžiuje bei paauglystėje (Burbach et al., 2004; Hay et al., 1999; Gilliom and Shaw, 2004). Tinkamas galimų elgesio ir emocijų sutrikimų įvertinimas šiame amžiuje tapo itin svarbus ne tik teoriniu ar moksliniu požiūriu, aiškinantis psi-

chopatologijos etiologiją, eigą bei prognozę, bet ir praktiniu požiūriu, taikant ankstyvosios psichopatologijos intervencijos ir prevencijos programas (Achenbach et al., 2003; Angold and Egger, 2004; Anselmi et al., 2004; Cai et al., 2004; Doctoroff and Arnold, 2004).

Kita vertus, kaip tik mažų (ikimokyklinio amžiaus) vaikų psichologinis įvertinimas visada buvo sudėtingas ir nemažai sunkumų keliantis uždavinys. Pirmiausia mažų vaikų įvertinimą sunkina tai, jog ankstyvajame amžiuje vaikų elgesys labiau nei vėlesniame priklauso nuo konteksto ir santykinai greitai kintančios vidinės vaiko būsenos (Achenbach and Rescorla, 2004). Vaikų elgesio vertinimui nemažai įtakos gali turėti ir vertintojo santykiai su vaiku. Pagaliau ikimokyklinio amžiaus vaikai, manoma, nėra pajėgūs teikti patikimą informaciją apie save (Angold and Egger, 2004; Cai et al., 2004).

Taigi klausimas, kas ir koku būdu turėtų teikti informaciją apie mažą vaiką, yra aktualus atliekant ikimokyklinio amžiaus vaikų įvertinimą ir mokslinio tyrimo, ir diagnostiniais, ir prevenciniais ar intervenciniais tikslais. Nors keliais būdais (stebėjimu, klausimynais, diagnostiniu pokalbiu) ir iš kelių informacijos šaltinių (abiejų tėvų, ikimokyklinio amžiaus ugdymo įstaigų auklėtojų, sveikatos priežiūros specialistų) surinkti duomenys apie vaiko elgesį bei raidą yra bene patikimiausi ir tinkamiausi, ypač numatant raidos psichopatologiją ateityje (Angold and Egger, 2004; Doctoroff and Arnold, 2004; McKeivitt and Elliott, 2005), dažnai šie psichologinio įvertinimo būdai užima daug laiko, yra neekonomiški ir sunkiai įgyvendinami. Štai B. C. McKeivitt ir S. N. Elliott (2005) tyrimas atskleidė, jog ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesiui tinkamai aprašyti reikia bent trijų stebėjimo sesijų, trukančių po 30 minučių, kai stebėjimas atliekamas optimaliomis sąlygomis (vaizdo įrašas stebimas patogiuose krėsluose be jokių pašalinių trikdžių). B. Doll ir S. N. Elliott

(1994) tyrimo duomenimis, kad gautume tinkamą ir patikimą ikimokyklinuko socialinio elgesio vaizdą, turėtume per keletą savičių atlikti bent penkias 20 minučių trukmės stebėjimo sesijas natūraliomis sąlygomis (cituojuama – pagal McKeivitt and Elliott, 2005).

Tėvų vertinimai, renkami naudojant struktūrinius klausimynus, yra vienas iš svarbiausių ir dažniausiai taikomų metodų informacijai apie vaiko elgesį bei raidą gauti (Bingham et al., 2003; Cai et al., 2004). Deja, tėvų nuomonė vertinant vaiką dažnai nesutampa (Hay et al., 1999; Van der Valk et al., 2001). Atitikimas tarp abiejų tėvų paprastai yra statistškai reikšmingas, bet menkas ar vidutinis. Paprastai skiriasi ir abiejų tėvų teikiamų vertinimų vidurkiai: tėčių teikiama vaiko vertinimų vidurkiai yra mažesni nei mamų.

Tėvų vertinimų neatitikimus sąlygojantys veiksniai bendriausia prasme priskirtini dviem svarbiausiems šaltiniams: 1) pačių tėvų stebėjimų ir jais paremtos informacijos nepatikimumas ar netikslumas greičiausiai sietinas su tėvų charakteristikomis (psichine būsena, pažintiniais gebėjimais ir atitinkamai demografiniais skirtumais, kaip antai socialiniu ir ekonominiu statusu, išsilavinimu) ir skirtingais vertinimo kriterijais; 2) realūs vaikų, ypač mažų, elgesio įvairiose stebimose situacijose ir santykiuose su atitinkamu vertintoju skirtumai greičiausiai sietini su vaikų charakteristikomis (kartu ir lytimi) bei elgesio kintamumu (Bingham et al., 2003; Hay et al., 1999; Lindholm and Touliatos, 1981; Van der Valk et al., 2001; Verlaan and Schwartzman, 2002). Taigi vaiko elgesio vertinimai paprastai atspindi ne tik vaikus, bet ir jų tėvus ar atmosferą šeimoje (Hay et al., 1999). Todėl, kai pasikliauname tėvų vertinimais, vienas iš svarbiausių klausimų – ar tikrai prastas tėvų psichologinis prisitaikymas lemia prastą vaiko psichologinį prisitaikymą, ar tiesiog prasčiau prisitaikę tėvai nurodo daugiau vaiko probleminio el-

gesio atvejų (Jusienė, 2002; Verlaan and Schwartzman, 2002)?

Kuris iš tėvų teikia vertingesnę, patikimesnę informaciją? Tyrimų rezultatai gana prieštarinigi (Verlaan and Schwartzman, 2002). Paprastai mamos laikomos informatyvesniu šaltiniu apie vaiko elgesio problemas – gal dėl to, kad tradiciškai su vaiku praleidžia daugiau laiko (Bingham et al., 2003; Lindholm and Touliatos, 1981). Tačiau kai kurių tyrimų duomenimis, tėčių vertinimų neveikia turintys įtakos mamų vertinimų tikslumui veiksniai (Bingham et al., 2003). Pavyzdžiui, kaip tik mamų emociniai santykiai su vaiku ir galima psichopatologija labiau lemia jų teikiamus vaiko elgesio vertinimus nei tėčių, todėl galbūt dėl šios priežasties būtent tėčio teikiama vertinimai geriau prognozuoja mokytojų nurodytas vaiko problemas po kelerių metų (Hay et al., 1999). Pagaliau P. Verlaan ir A. Schwartzman (2002) tyrimo rezultatai vadinamąjį „aureolės efektą“ atskleidžia ir mamų, ir tėčių vertinimuose: abiejų psichologinis prisitaikymas lemia vaiko elgesio bei emocinių sunkumų vertinimus.

Dar vienas informatyvus vaiko elgesio problemų šaltinis gali būti ikimokyklinio amžiaus ugdymo įstaigų auklėtojų teikiama vaiko vertinimai. G. L. Doctoroff ir D. H. Arnold (2004) tyrimas patvirtino jau anksčiau aprašytą (pvz., Barkley, 1998, cituojama – pagal Doctoroff and Arnold, 2004) auklėtojų vertinimų svarbą suprantant ir diagnozuojant vaikų elgesio problemas. Šio tyrimo duomenimis, auklėtojų teikiama vaiko elgesio vertinimai patikimai numatė vaiko tėvų vertinimus po pusės metų (Doctoroff and Arnold, 2004). Kita vertus, vertintojų informaciją lyginantys tyrimai atskleidžia menką atitikimą tarp auklėtojų ir tėvų vertinimų ar bent jau menkesnį nei mamos ir tėčio vertinimų atitikimas (Cai et al., 2004; McKevitt and Elliott, 2005). Be to, auklėtojų vertinimų vidurkiai yra mažesni nei tėvų (Achenbach and Rescorla,

2000; Cai et al., 2004). Labiausiai šie neatitikimai siejami su skirtingu kontekstu, kuriame stebimas vaiko elgesys (Doctoroff and Arnold, 2004; McKevitt and Elliott, 2005). Antra vertus, kitokios neatitikimų priežastys yra mažai tyrinėtos, be to, didžiausias atitikimas tarp skirtingų vertintojų (mamų, tėčių ar auklėtojų) vis dėlto aptinkamas vertinant išoriškai stebimą elgesį ar savybes, nepriklausomai nuo konteksto (pvz., Cai et al., 2004). Taigi galima manyti, jog vertintojų ar paties vaiko savybės, o gal – abiejų sąveika irgi gali turėti įtakos skirtingam vaiko – ypač emocinės būsenos ar vadinamųjų internalių sunkumų – vertinimui. Štai F. C. Verhulst ir G. W. Akkerhuis (1989) tyrimo rezultatai atskleidžia, kad mokytojų ir tėvų vertinimų atitikimas yra didesnis vertinant berniukų, o ne mergaičių, ir vyresnio, o ne jaunesnio amžiaus vaikus (cituojuama – pagal Cai et al., 2004). Dėl ryšio tarp tėčių ir mamų skirtingos lyties mažų vaikų vertinimų atitikimų diskutuoja ir kiti mokslininkai, dažniausiai tai aiškinama mamų ir dukterų, tėčių ir dukterų, mamų ir sūnų ir tėčių ir sūnų sąveikų skirtingumais ir santykinai didesniu tėvų dalyvavimu ugdant tos pačios lyties vaiką (pvz., Bingham et al., 2003; Burbach et al., 2004; Chen et al., 2002; Kolak, 2004; Lindholm and Touliatos, 1981; Verlaan and Schwartzman, 2002). Manome, jog galima lyčių vaidmenų stereotipizacija – skirtinga, be kita ko, įvairiose kultūrose – irgi gali turėti įtakos mergaičių ir berniukų elgesio vertinimų neatitikimams.

CBCL/1½-5 (angl. *Child Behavior Checklist*, lietuviškai R. Žukauskienės siūlymu verčiama „Vaiko elgesio aprašas“) ir CTRF/1½-5 (angl. *Caregiver/Teacher Report Form*, lietuviškai R. Žukauskienės siūlymu verčiama „Auklėtojo / mokytojo įvertinimo klausimynas“) – šiuo metu viena iš plačiausiai užsienio moksliniuose ir klinikiniuose tyrimuose taikomų metodikų, kuria naudojantis renkama informacija apie mažo vaiko elgesį ir emocinę būseną atitinkamai tė-

vams arba auklėtojams skirta versija (Achenbach and Rescorla, 2004). Dar plačiau žinomos bei taikomos yra T. M. Achenbacho sudarytos versijos mokyklinio amžiaus vaikų elgesiui vertinti, pildomos tėvų (CBCL6/18), mokytojų (TRF6/18) ar pačių vaikų (YSR11/18). Atlikta nemažai šių metodikų teikiamų vertinimų atitikimo, validumo bei patikimumo ir norminėms, ir klinikinėms imtims tikrinimo tyrimų. Nors gaunami rezultatai kiek skiriasi, apskritai pripažįstama, jog abiejų tėvų CBCL vertinimai yra validūs (Achenbach et al., 2003; Bingham et al., 2003). Nepaisant to, ikimokyklinio amžiaus vaikų abu tėvai bei auklėtojos ir tėvai skirtingai vertina vaikus, o tai rodo, kad daugeliu atvejų būtina atsižvelgti į abiejų tėvų vertinimus (Achenbach and Rescorla, 2000; Bingham et al., 2003; Cai et al., 2004).

Lietuvoje nėra sukurtos ar adaptuotos metodikos ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio ir emociniams sunkumams įvertinti. Jau atlikta „Galių ir sunkumų klausimyno“ (SDQ) vaikams nuo 7 iki 18 metų amžiaus standartizacija ir pateikti lietuviškos versijos psichometriniai tyrimai (Gintilienė ir kt., 2004). Baigiamos standartizuoti mokyklinio amžiaus vaikų elgesiui vertinti CBCL 6-18, TRF ir YSR lietuviškos versijos, publikuoti kai kurie šių skalių psichometriniai rodikliai (Žukauskienė ir Ignatavičienė, 2001; Žukauskienė et al., 2003). Dėl šios priežasties visai nedaug tyrimų, kuriuose būtų lyginama skirtingų vaiko vertintojų informacija. Štai G. Gintilienė ir kt. (2004) nurodo, jog mokyklinio amžiaus vaikų psichologinio prisitaikymo vertinimo metodikos (SDQ) mokytojų versijos patikimumas, tirtas vidinio suderinamumo metodu, yra didesnis nei tėvų.

Ir Lietuvoje, ir kitose šalyse beveik nėra tyrimų (išskyrus keletą mokyklinio amžiaus vaikų tyrimų), kuriuose būtų lyginami tarpusavyje trys informacijos šaltiniai. Kai kalbama apie tėvų ir auklėtojų neatitikimus, paprastai nėra skiriamos

ir lyginamos „mamos ir auklėtojos“ ar „tėčio ir auklėtojos“ poros, o „tėvams“ dažniausiai atstovauja motinų arba išvestiniai abiejų tėvų teikiami vertinimai.

Šio tyrimo tikslas – palyginti ir analizuoti trijų informacijos šaltinių – mamos, tėčio ir auklėtojos – teikiamą informaciją apie ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio bei emocinius sunkumus CBCL/1½-5 ir CTRF/1½-5 skalėmis bei atitikimą tarp skirtingų to paties vaiko vertintojų.

Metodika

Tyrimo dalyviai. Tyrimo metu buvo surinkti duomenys apie 307 vaikus (amžiaus vidurkis 49,67 mėn., standartinis nuokrypis, toliau tekste SD, 13,24 mėn.), gyvenančius Vilniuje, Kaune, Utenoje ir Mažeikiuose. Visi vaikai lankė ikimokyklinio ugdymo įstaigas. Berniukų imtyje buvo 152 (49,5 proc.), jų amžiaus vidurkis 49,61 mėn. (SD = 13,01). Mergaičių imtyje buvo 155 (50,5 proc.), amžiaus vidurkis 49,7 mėn. (SD = 13,5). Apie 305 (99,4 proc.) vaikus informaciją suteikė mamos (amžiaus vidurkis 31,5 metai; SD = 5,4), apie 254 (82,7 proc.) – tėčiai (amžiaus vidurkis 33,5 metai; SD = 5,8), apie 179 (58,3 proc.) – auklėtojos (vidutiniškai dirba su vaikais 20,3 metų, SD = 6,7). Kiekviena auklėtoja vertino nuo 3 iki 10 ikimokyklinio amžiaus vaikų.

Tyrimo metodai. CBCL/1½-5 ir CTRF/1½-5 yra Achenbacho empirika paremtos įvertinimo sistemos (angl. *Achenbach System of Empirically Based Assessment*, ASEBA) sudedamosios dalys. ASEBA formos, sudarytos autorių remiantis keletą dešimtmečių trukusia tiriamąja ir praktine veikla, yra skirtos vaikų funkcionavimo skirtingomis sąlygomis ir vykstant skirtingoms sąveikoms panašumams bei skirtumams aprašyti (Achenbach and Rescorla, 2000).

CBCL/1½-5 (liet. *Vaiko elgesio aprašas*, toliau vartosime angliško pavadinimo *Child Behavior Checklist* trumpinį) yra skirtas pusantrų-

penkerių metų vaikų elgesio ypatumams įvertinti. Šį klausimyną pildo vaiko tėvai arba artimiausi globėjai. CTRF/1½-5 (liet. *Auklėtojo / mokytojo įvertinimo klausimynas*, toliau vartosime angliško metodikos pavadinimo *Caregiver Teacher Report Form* trumpinį) skirtas pusantrų–penkerių metų vaikų elgesiui vertinti, jį pildo ikimokyklinio amžiaus ugdymo įstaigų auklėtojai. Abi formos sudaro 82 vienodi teiginiai, aprašantys vaiko elgesį, o CBCL/1½-5 yra dar 17 teiginių, specifškai nusakančių vaiko elgesį namų, o ne ugdymo įstaigų ar vaiko priežiūros centrų aplinkoje. Į abiejų formų teiginius respondentai (tėvai arba auklėtojai) turi atsakyti vertindami nuo 0 iki 2 pagal tai, ar aprašomas elgesys labai tinka (2), kartais tinka (1) ar netinka (0) vertinamam vaikui per pastaruosius du mėnesius.

Analizuojant atsakymus, teiginiai skirstomi į šias skales: *emocingumo* (9 teiginiai CBCL/1½-5; 7 teiginiai CTRF/1½-5, pvz., „Sunkiai priima įprastos dienvakės pasikeitimus“, „Staigi nuotikos arba jausmų kaita“), *nerimastingumo / depresiskumo* (8 teiginiai CBCL/1½-5; 8 teiginiai CTRF/1½-5, pvz., „Jautriai reaguoja“, „Atrodo nelaimingas(-a) be aiškios priežasties“), *somatinių skundų* (11 teiginių CBCL/1½-5; 7 teiginiai CTRF/1½-5, pvz., „Viduriuoja nesirgdamas(-a)“, „Galvos skausmai be aiškios medicininės priežasties“), *užsisklendimo* (8 teiginiai CBCL/1½-5; 10 teiginių CTRF/1½-5, pvz., „Vengia žiūrėti kitiems į akis“, „Mažai domisi aplink esančiais daiktai“), *dėmesio sunkumų* (5 teiginiai CBCL/1½-5; 9 teiginiai CTRF/1½-5, pvz., „Negali nusėdėti, neramus arba pernelyg aktyvus“, „Prastos koordinacijos arba nerangus“), *agresyvaus elgesio* (19 teiginių CBCL/1½-5; 24 teiginiai CTRF/1½-5, pvz., „Nepaklūsta draudimams ar juos ignoruoja“, „Dažnai rėkia ar spiegia“), *miego sunkumų* (7 teiginiai, ši skalė yra tik CBCL/1½-5, pvz., „Sunkiai užmiega“, „Miegodamas kalba ar verkia“).

Taikydami faktorinę analizę, taip pat remdamiesi empiriniais tyrimais ir atvejų analize, T. M. Achenbach ir L. Rescorla (2000) keturias pirmąsias skales jungia į bendrą internalių sunkumų faktorių, o *dėmesio sunkumus* ir *agresyvių elgesį* – į eksternalių sunkumų faktorių. Taip pat, sumuojant visų teiginių atsakymus, skaičiuojamas bendras visų skalių įvertis.

Į lietuvių kalbą vyresnių vaikų elgesiui vertinti skirtą versiją CBCL4/18 pirmiausia išvertė R. Žukauskienė ir taikė ją mokyklinio amžiaus vaikų agresyvumui bei adaptacijos problemoms tirti. R. Žukauskienė (2003) yra išvertusi ir plačiai savo moksliniuose tyrimuose naudoja ir kitas ASEBA formas (TRF, angl. *Teacher Report Form*, ir YSR, angl. *Youth Self Report*).

CBCL2/3 (1991 m. T. M. Achenbacho sudaryta metodika dvejų–trejų metų vaikų elgesiui vertinti) buvo išversta į lietuvių kalbą ir R. Jusienės naudota moksliniam tyrimui (2002). 2005-aisiais CBCL/1½-5 ir CTRF/1½-5 išversti į lietuvių kalbą ir naudoti Mykolo Romerio universiteto socialinės psichologijos magistro baigiamajame darbe bei Vytauto Didžiojo universiteto psichologijos bakalauro baigiamajame darbe. Lietuviškų CBCL/1½-5 ir CTRF/1½-5 formų vertimas, T. M. Achenbacho leidimu bei rekomendavimu, suderintas su R. Žukauskienės atliktu CBCL6/18 ir TRF6/18 vertimu. Kitokie nei šiose formose teiginiai patikrinti verčiant į anglų kalbą ir atgal į lietuvių kalbą. Be to, atlikta bandomoji mažus vaikus auginančių tėvų ir ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo įstaigų auklėtojų apklausa, tikrinant, kaip suprantami šie teiginiai.

Tyrimo eiga. Tyrimas darytas 2005 metais. Ikimokyklinių įstaigų vadovams sutikus, kad jų vadovaujamosiose įstaigose būtų daromas tyrimas, ikimokyklinio amžiaus vaikų tėvams buvo perduoti laiškai, paaiškinantys tyrimo tikslą. Gavus raštišką tėvų sutikimą dalyvauti tyrime, jiems išdalyti CBCL/1½-5 klausimynai, o auklėtojoms – CTRF/1½-5.

Atliekant statistinę duomenų analizę pirmausia buvo apskaičiuota kiekvienos sunkumų skalės bei dviejų išvestinių skalių atsakymų suma atskirai kiekvienam tiriamajam. Taip pat buvo apskaičiuotas bendras kiekvieno tiriamojo asmens sunkumų įvertis, sudėjus visų teiginių įvertinimus balais. Tada gauti pradiniai įvertinimai buvo perskaiciuoti standartizuotomis T reikšmėmis. Straipsnyje elgesio problemų vidurkiai pateikiami T reikšmėmis, todėl yra pagrįstas CBCL/1½-5 ir CTRF/1½-5 skalių vidurkių lyginimas, nors šias skales sudaro skirtingas elgesio kategorijų skaičius.

Tyrimo rezultatai

CBCL/1½-5 ir CTRF/1½-5 skalių patikimumas vertintas vidinio suderinamumo metodu. Kaip rodo 1-oje lentelėje pateikti duomenys, auklėtojų vertinimas pagal visas skales yra patikimesnis už mamų ir tėčių. *Agresyvaus elgesio* ir visų trijų išvestinių (*internalių, eksternalių ir bendrų sunkumų*) skalių patikimumas, skaičiuotas remiantis kiekvieno suaugusiojo pateikta informacija apie vaiką, yra didelis. Mamų ir tėčių *emocingumo, nerimastingumo / depresiškumo, somatinių skundų, užsisklendimo, miego sunkumų, dėmesio sunkumų*, o auklėtojų – *somatinių*

skundų skalės patikimumas nesiekia vidutinio patikimumo ribos – 0,70. *Somatinių skundų* skalės, skaičiuotos remiantis mamų ir tėčių atsakymais, patikimumas nesiekia 0,5 ribos.

Berniukų ir mergaičių elgesio ir emocinių ypatumų palyginimas pagal suaugusiųjų vertinimus. Berniukų ir mergaičių elgesio ir emociniams sunkumams palyginti pagal kiekvieno suaugusiojo vertinimą taikėme *t* kriterijų nepriklausomoms intims. Lyginant berniukus ir mergaites pagal mamų ir auklėtojų vertinimus (2-a lentelė), nustatyti statistiškai reikšmingi *dėmesio sunkumų* ($t(298) = 3,18, p < 0,01$ pagal mamų vertinimus; $t(176) = 3,35, p < 0,01$ pagal auklėtojų vertinimus) ir *agresyvaus elgesio* ($t(301) = 3,03, p < 0,01$ pagal mamų vertinimus; $t(176) = 2,89, p < 0,01$ pagal auklėtojų vertinimus) skalių skirtumai. Abi šios sindromų skalės sudaro eksternalių sunkumų skalę, todėl nustatytus skirtumus patvirtina ir lyčių palyginimas pagal šios skalės įverčius ($t(296) = 3,05, p < 0,01$ pagal mamų vertinimus; $t(170) = 3,24, p < 0,01$ pagal auklėtojų vertinimus). Remiantis mamų ir auklėtojų vertinimais galima teigti, jog šios suaugusiosios (t. y. suaugusios moterys) ikimokyklinio amžiaus berniukus vertina kaip pasižyminčius didesniais elgesio ir emociniais sunkumais nei mergaites ($t(280) = 2,25, p < 0,05$ pagal mamų vertinimus; $t(161) = 2,21,$

1 lentelė. CBCL/1½-5 ir CTRF/1½-5 skalių patikimumas (Cronbacho α)

Skalė	Pagal mamų vertinimus	Pagal tėčių vertinimus	Pagal auklėtojų vertinimus
Emocingumo	0,65	0,69	0,75
Nerimastingumo / depresiškumo	0,58	0,57	0,75
Somatinių skundų	0,44	0,49	0,67
Užsisklendimo	0,59	0,65	0,72
Miego sunkumų	0,66	0,64	–
Dėmesio sunkumų	0,51	0,53	0,77
Agresyvaus elgesio	0,83	0,87	0,93
Internalių sunkumų	0,80	0,82	0,87
Eksternalių sunkumų	0,85	0,88	0,94
Bendra sunkumų	0,91	0,93	0,96

2 lentelė. Berniukų ir mergaičių elgesio ir emocinių sunkumų skalių įverčių palyginimai pagal mamų, tėčių ir auklėtojų vertinimus

Skalė	Berniukai		Mergaitės		P
	N	Vidurkis ± SD	N	Vidurkis ± SD	
Emocingumo					
Pagal mamų vertinimus	149	52,2 ± 11,4	154	52,0 ± 12,6	0,892
Pagal tėčių vertinimus	122	49,6 ± 11,7	125	50,8 ± 12,7	0,466
Pagal auklėtojų vertinimus	92	43,54 ± 9,9	85	43,3 ± 13,1	0,881
Nerimastingumo / depresiškumo					
Pagal mamų vertinimus	148	52,4 ± 11,2	153	52,6 ± 12,7	0,884
Pagal tėčių vertinimus	123	48,7 ± 10,6	126	48,2 ± 12,0	0,724
Pagal auklėtojų vertinimus	91	47,5 ± 14,5	87	44,2 ± 13,8	0,118
Somatinių skundų					
Pagal mamų vertinimus	147	52,4 ± 12,2	154	53,2 ± 13,7	0,598
Pagal tėčių vertinimus	123	49,4 ± 12,0	128	53,2 ± 14,0	0,023
Pagal auklėtojų vertinimus	90	41,4 ± 9,0	86	43,9 ± 11,4	0,109
Užsisklendimo					
Pagal mamų vertinimus	150	49,9 ± 11,9	154	48,2 ± 9,7	0,168
Pagal tėčių vertinimus	123	48,9 ± 11,7	129	48,8 ± 11,8	0,942
Pagal auklėtojų vertinimus	92	53,1 ± 15,5	86	52,9 ± 17,2	0,941
Miego sunkumų					
Pagal mamų vertinimus	148	50,9 ± 10,5	154	49,9 ± 11,4	0,474
Pagal tėčių vertinimus	123	48,9 ± 9,3	129	49,2 ± 10,5	0,819
Dėmesio sunkumų					
Pagal mamų vertinimus	147	49,9 ± 10,5	153	46,4 ± 9,1	0,002
Pagal tėčių vertinimus	123	48,3 ± 10,1	129	46,1 ± 9,3	0,080
Pagal auklėtojų vertinimus	91	61,9 ± 19,3	87	52,5 ± 18,3	0,001
Agresyvaus elgesio					
Pagal mamų vertinimus	149	53,3 ± 10,5	154	49,7 ± 10,3	0,003
Pagal tėčių vertinimus	122	50,7 ± 11,1	127	48,6 ± 11,4	0,146
Pagal auklėtojų vertinimus	92	49,7 ± 16,7	86	42,9 ± 14,5	0,004
Internalių sunkumų					
Pagal mamų vertinimus	146	52,3 ± 11,2	151	51,9 ± 11,8	0,750
Pagal tėčių vertinimus	120	48,9 ± 11,5	121	49,7 ± 12,3	0,628
Pagal auklėtojų vertinimus	89	45,8 ± 12,9	83	45,5 ± 15,6	0,882
Eksternalių sunkumų					
Pagal mamų vertinimus	146	52,6 ± 10,4	152	48,9 ± 10,1	0,002
Pagal tėčių vertinimus	121	50,3 ± 10,9	127	47,9 ± 11,1	0,104
Pagal auklėtojų vertinimus	91	53,0 ± 17,5	86	44,9 ± 15,8	0,001
Bendra sunkumų					
Pagal mamų vertinimus	135	53,1 ± 10,8	147	50,2 ± 10,6	0,025
Pagal tėčių vertinimus	107	49,8 ± 10,7	104	48,9 ± 12,3	0,588
Pagal auklėtojų vertinimus	86	48,3 ± 14,2	77	43,3 ± 14,5	0,029

Pastaba. Pastorintai pažymėti statistiškai reikšmingi skirtumai, kai $p < 0,05$

$p < 0,05$ pagal auklėtojų vertinimus). Pagal tėčių vertinimus berniukai ir mergaitės skiriasi tik somatinių skundų skalės įverčiais ($t(249) = -2,29$,

$p < 0,05$). Tėčiai mano, jog mergaitės, o ne berniukai dažniau skundžiasi įvairiais somatiniais negalavimais.

3 lentelė. Koreliacijos tarp mamų, tėčių ir auklėtojų vertinimų berniukų ir mergaičių grupėje

Skalė	Mamų ir tėčių	Mamų ir auklėtojų	Tėčių ir auklėtojų
<i>Berniukai</i>			
Emocingumo	0,41***	0,04	0,00
Nerimastingumo / depresiškumo	0,36***	0,18	0,12
Somatinių skundų	0,53***	-0,16	-0,08
Užsisklendimo	0,55***	0,07	0,06
Miego sunkumų	0,67***	–	–
Dėmesio sunkumų	0,63***	0,14	0,18
Agresyvaus elgesio	0,59***	0,03	0,11
Internalių sunkumų	0,56***	0,07	0,06
Eksternalių sunkumų	0,63***	0,01	0,16
Bendra sunkumų	0,53***	-0,06	0,11
<i>Mergaitės</i>			
Emocingumo	0,38***	0,29**	0,11
Nerimastingumo / depresiškumo	0,48***	0,35**	-0,05
Somatinių skundų	0,45***	-0,05	-0,07
Užsisklendimo	0,56***	0,25*	0,12
Miego sunkumų	0,67***	–	–
Dėmesio sunkumų	0,40***	0,38***	0,24*
Agresyvaus elgesio	0,68***	0,37***	0,31**
Internalių sunkumų	0,45***	0,26*	-0,02
Eksternalių sunkumų	0,65***	0,43***	0,33**
Bendra sunkumų	0,58***	0,34**	0,11

Pastaba. *** reikšminga, kai $p < 0,001$; ** reikšminga, kai $p < 0,01$; * reikšminga, kai $p < 0,05$

Trijų vertintojų teikiamos informacijos apie vaiką atitikimo nustatymas. Siekiant nustatyti, ar atitinka trijų vertintojų pateikta informacija apie vaiką, naudojant CBCL/1½-5 ir CTRF/1½-5 klausimynus, buvo apskaičiuotos koreliacijos tarp mamų, tėčių ir auklėtojų vertinimų bei palyginta skirtingų suaugusiųjų pateikta informacija (tam naudotas *porinių palyginimų t kriterijus*). Kadangi buvo nustatyti tam tikri skirtumai tarp berniukų ir mergaičių elgesio ir emocijų ypatumų, toliau berniukų ir mergaičių grupės analizuotos atskirai.

3-ioje lentelėje pateikti duomenys rodo, jog ir apie berniukus, ir apie mergaites pateikta mamų ir tėčių informacija dera. Vertinant berniukus labiausiai sutampa mamų ir tėčių *miego sunkumų* ($r = 0,67$), *dėmesio sunkumų* ($r = 0,63$) bei *eksternalių sunkumų* (t. y. išvestinės skalės;

$r = 0,63$), o mažiausiai – *nerimastingumo / depresiškumo* ($r = 0,36$) ir *emocingumo* ($r = 0,41$) skalių įverčiai. Vertinant mergaites labiausiai sutampa mamų ir tėčių *miego sunkumų* ($r = 0,67$), *agresyvaus elgesio* ($r = 0,68$), taip pat *eksternalių sunkumų* ($r = 0,65$), o mažiausiai – *emocingumo* ($r = 0,38$), *dėmesio sunkumų* ($r = 0,40$) skalių įverčiai. Vadinasi, ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio ir emocijų ypatumus suaugusieji, kurie vaiką mato toje pačioje aplinkoje, vertina panašiai.

Analizuojant suaugusiųjų, kurie mato vaiką skirtingose aplinkose, t. y. namuose ir ugdymo įstaigoje, informacijos sutapimą, aptinkama tam tikrų neatitikimų. Tyrimo rezultatai rodo, jog visiškai nesutampa auklėtojų ir mamų bei auklėtojų ir tėčių pateikta informacija apie berniukus ($p > 0,05$). Tačiau sutampa tiek tėčių ir auklė-

tojų (*dėmesio sunkumų, agresyvaus elgesio bei eksternalių sunkumų*), tiek mamų ir auklėtojų (visos skalės, išskyrus *somatinių skundų*) tam tikra apie mergaites pateikta informacija. Mamų ir auklėtojų (tos pačios lyties suaugusiųjų) nuomonė apie ikimokyklinio amžiaus mergaites sutampa labiau nei tėčių ir auklėtojų (skirtingos lyties suaugusiųjų), tačiau šios koreliacijos yra silpnos ($0,3 < r < 0,5$) arba labai silpnos ($r \leq 0,3$), nors ir reikšmingos.

Nustačius ryšius tarp skirtingų suaugusiųjų ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio ir emocijų ypatumų vertinimų, buvo atliktas šių vertinimų palyginimas poromis (4-a lentelė). Gauti rezultatai rodo, jog nors mamų ir tėčių nuomonė apie berniukus sutapo, mamos mano, kad berniukai yra *nerimastingesni / depresiškesni* ($t(119) = 3,00, p < 0,01$), *agresyvesni* ($t(118) = 2,19, p < 0,05$), dažniau skundžiasi įvairiais *somatiniiais skausmais* ($t(118) = 2,50, p < 0,05$). Nors statistiškai reikšmingai nesiskyrė kitų berniukų skalių įverčiai pagal mamų ir tėčių vertinimus ($p > 0,05$), išvestinių – *internalių, eksternalių ir bendrų sunkumų* – skalių įverčiai mamų buvo statistiškai reikšmingai didesni nei tėčių.

Lyginant mamų ir auklėtojų bei tėčių ir auklėtojų berniukų vertinimus, nustatytos panašios vertinimų palyginimo tendencijos: mamų ir tėčių vertinimais, yra aukštesni *emocingumo* ($t(89) = 5,36, p < 0,001$ pagal mamų vertinimą; $t(77) = 3,85, p < 0,001$ pagal tėčių vertinimą) ir *somatinių skundų* ($t(86) = 6,76, p < 0,001$ pagal mamų vertinimą; $t(76) = 4,51, p < 0,001$ pagal tėčių vertinimą), tačiau žemesni *užsisklendimo* ($t(90) = -2,09, p < 0,05$ pagal mamų vertinimą; $t(78) = -2,07, p < 0,05$ pagal tėčių vertinimą) ir *dėmesio sunkumų* ($t(88) = -5,63, p < 0,001$ pagal mamų vertinimą; $t(76) = -6,06, p < 0,001$ pagal tėčių vertinimą) skalių įverčiai. Nesiskyrė mamų ir auklėtojų bei tėčių ir auklėtojų berniukų *agresyvaus*

elgesio, eksternalių bei *bendrų sunkumų* skalių įverčiai. Tačiau mamos, palyginti su auklėtojomis, nurodė, jog berniukai yra *nerimastingesni* ($t(89) = 2,58, p < 0,05$) ir turi daugiau *internalių sunkumų* ($t(86) = 3,58, p < 0,01$). Taigi, nors statistiškai patikimų ryšių tarp suaugusiųjų, matančių berniukus skirtingoje aplinkoje, vertinimų nebuvo nustatyta, tam tikrų vertinimo panašumų aptikta, atlikus porinius vertinimų palyginimus.

Lyginant mamų ir tėčių pateiktą informaciją apie mergaites, nustatyta (5-a lentelė), kad šių suaugusiųjų nuomonė apie mergaites skiriasi tik vertinant mergaičių *nerimastingumą / depresiškumą* ($t(123) = 3,38, p < 0,01$): mamų vertinimu mergaitės yra nerimastingesnės ar depresiškesnės nei tėčių vertinimu.

Analizuojant mamų ir auklėtojų bei tėčių ir auklėtojų vertinimą, nustatyti tie patys skirtumai. Abiejų tėvų vertinimais mergaitės yra *emocingesnės* ($t(83) = 4,76, p < 0,001$ pagal mamų vertinimą; $t(75) = 4,68, p < 0,001$ pagal tėčių vertinimą), *nerimastingesnės / depresiškesnės* ($t(84) = 4,77, p < 0,001$ pagal mamų vertinimą; $t(76) = 3,02, p < 0,01$ pagal tėčių vertinimą), dažniau išsako *somatinius skundus* ($t(84) = 5,57, p < 0,001$ pagal mamų vertinimą; $t(76) = 5,72, p < 0,001$ pagal tėčių vertinimą) bei *elgiasi agresyviai* ($t(85) = 4,29, p < 0,001$ pagal mamų vertinimą; $t(76) = 4,25, p < 0,001$ pagal tėčių vertinimą) nei auklėtojų vertinimais. Tačiau mergaičių *dėmesio sunkumų skalės* įverčiai pagal auklėtojų vertinimus yra aukštesni nei pagal abiejų tėvų ($t(84) = -3,53, p < 0,01$ pagal mamų vertinimą; $t(78) = -2,74, p < 0,01$ pagal tėvų vertinimą). Suaugusieji, skirtingomis sąlygomis bendraujantys su mergaitėmis, gana skirtingai jas vertina. Statistiškai reikšmingo skirtumo tarp abiejų tėvų ir auklėtojų vertinimų nenustatyta tik vertinant mergaičių *užsisklendimą* ($p > 0,05$).

4 lentelė. Berniukų mamų, tėčių ir auklėtojų įvėričių vidurkiai, standartiniai nuokrypiai bei skirtumų reikšmingumo lygmuo

Skalė	N	Vidurkis ± SD		p
		Pirmojo vertintojo	Antrojo vertintojo	
Emocingumo				
Mamų ir tėčių	119	51,8 ± 11,2	49,7 ± 11,8	0,060
Mamų ir auklėtojų	90	51,8 ± 10,9	43,6 ± 10,0	0,000
Tėčių ir auklėtojų	78	50,7 ± 11,3	44,1 ± 10,3	0,000
Nerimastingumo / depresiškumo				
Mamų ir tėčių	120	51,9 ± 11,0	48,5 ± 10,6	0,003
Mamų ir auklėtojų	90	51,8 ± 10,8	47,4 ± 14,5	0,012
Tėčių ir auklėtojų	78	49,1 ± 10,6	48,0 ± 14,3	0,559
Somatinių skundų				
Mamų ir tėčių	119	52,0 ± 11,7	49,4 ± 11,9	0,014
Mamų ir auklėtojų	87	52,9 ± 11,6	41,5 ± 9,1	0,000
Tėčių ir auklėtojų	77	49,5 ± 11,5	41,7 ± 8,9	0,000
Užsisklendimo				
Mamų ir tėčių	121	48,9 ± 11,3	48,9 ± 11,7	0,964
Mamų ir auklėtojų	91	49,1 ± 11,3	53,1 ± 15,5	0,039
Tėčių ir auklėtojų	79	49,0 ± 12,5	53,4 ± 14,9	0,042
Miego sunkumų				
Mamų ir tėčių	119	50,2 ± 9,8	49,2 ± 9,3	0,145
Dėmesio sunkumų				
Mamų ir tėčių	120	48,9 ± 10,2	48,3 ± 10,2	0,412
Mamų ir auklėtojų	89	49,8 ± 9,9	62,0 ± 19,5	0,000
Tėčių ir auklėtojų	77	49,2 ± 9,8	63,2 ± 19,5	0,000
Agrėsyvaus elgesio				
Mamų ir tėčių	119	52,9 ± 10,5	50,9 ± 11,2	0,031
Mamų ir auklėtojų	90	52,6 ± 9,7	49,9 ± 16,8	0,187
Tėčių ir auklėtojų	78	50,9 ± 9,6	51,1 ± 17,2	0,965
Internalių sunkumų				
Mamų ir tėčių	116	51,8 ± 11,2	48,9 ± 11,5	0,005
Mamų ir auklėtojų	87	52,2 ± 10,9	45,9 ± 13,0	0,001
Tėčių ir auklėtojų	74	49,4 ± 11,7	46,5 ± 13,0	0,147
Eksternalių sunkumų				
Mamų ir tėčių	117	52,1 ± 10,4	50,4 ± 11,1	0,049
Mamų ir auklėtojų	88	52,3 ± 9,6	53,3 ± 17,7	0,637
Tėčių ir auklėtojų	76	50,8 ± 9,5	54,7 ± 18,1	0,082
Bendra sunkumų				
Mamų ir tėčių	92	51,6 ± 9,9	49,1 ± 10,5	0,023
Mamų ir auklėtojų	74	52,2 ± 9,9	48,7 ± 14,5	0,102
Tėčių ir auklėtojų	68	50,3 ± 10,6	50,0 ± 14,7	0,884

Pastaba. Pastorintai pažymėti statistiškai reikšmingi skirtumai, kai $p < 0,05$

5 lentelė. Mergaičių mamų, tėčių ir auklėtojų įverčių vidurkiai, standartiniai nuokrypiai bei skirtumų reikšmingumo lygmuo

Skalė	N	Vidurkis ± SD		p
		Pirmojo vertintojo	Antrojo vertintojo	
Emocingumo				
Mamų ir tėčių	125	50,9 ± 12,2	50,8 ± 12,7	0,873
Mamų ir auklėtojų	84	51,2 ± 12,2	43,4 ± 13,2	0,000
Tėčių ir auklėtojų	76	51,7 ± 13,3	42,5 ± 12,3	0,000
Nerimastingumo / depresiškumo				
Mamų ir tėčių	124	52,2 ± 12,8	48,3 ± 12,1	0,001
Mamų ir auklėtojų	85	51,9 ± 11,9	44,2 ± 13,9	0,000
Tėčių ir auklėtojų	77	49,4 ± 11,9	43,2 ± 13,3	0,003
Somatinių skundų				
Mamų ir tėčių	127	53,7 ± 13,8	53,1 ± 14,0	0,627
Mamų ir auklėtojų	85	55,1 ± 13,9	44,0 ± 11,4	0,000
Tėčių ir auklėtojų	77	53,8 ± 13,0	43,2 ± 9,9	0,000
Užsisklendimo				
Mamų ir tėčių	128	48,2 ± 9,8	48,9 ± 11,8	0,432
Mamų ir auklėtojų	85	49,4 ± 10,7	52,9 ± 17,3	0,069
Tėčių ir auklėtojų	78	49,7 ± 10,8	52,0 ± 14,7	0,228
Miego sunkumų				
Mamų ir tėčių	128	49,9 ± 11,3	49,2 ± 10,5	0,377
Dėmesio sunkumų				
Mamų ir tėčių	127	45,8 ± 8,5	46,0 ± 9,2	0,825
Mamų ir auklėtojų	85	45,9 ± 8,4	52,4 ± 18,5	0,001
Tėčių ir auklėtojų	79	45,7 ± 9,3	51,4 ± 18,1	0,008
Agresyvaus elgesio				
Mamų ir tėčių	127	49,1 ± 10,5	48,6 ± 11,4	0,506
Mamų ir auklėtojų	86	49,5 ± 9,9	42,9 ± 14,5	0,000
Tėčių ir auklėtojų	77	48,9 ± 11,9	41,6 ± 13,5	0,000
Internalių sunkumų				
Mamų ir tėčių	118	50,9 ± 11,5	49,4 ± 12,3	0,184
Mamų ir auklėtojų	79	52,3 ± 11,9	45,6 ± 15,8	0,001
Tėčių ir auklėtojų	71	51,5 ± 11,9	44,2 ± 13,3	0,001
Eksternalių sunkumų				
Mamų ir tėčių	125	48,4 ± 10,3	47,9 ± 10,9	0,542
Mamų ir auklėtojų	84	48,7 ± 9,8	44,9 ± 15,9	0,022
Tėčių ir auklėtojų	77	48,1 ± 11,7	43,6 ± 14,8	0,013
Bendra sunkumų				
Mamų ir tėčių	99	50,1 ± 10,3	48,5 ± 12,2	0,141
Mamų ir auklėtojų	72	50,8 ± 11,1	43,3 ± 14,6	0,000
Tėčių ir auklėtojų	65	50,8 ± 50,8	41,7 ± 12,9	0,000

Pastaba. Pastorintai pažymėti statistiškai reikšmingi skirtumai, kai $p < 0,05$

Tyrimo rezultatų aptarimas

Šiame tyrime siekėme patikrinti lietuviškomis CBCL/1½-5 ir CTRF/1½-5 versijomis trijų vertintojų – abiejų tėvų ir auklėtojų – teiktos informacijos apie ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesį patikimumą ir tos informacijos atitikimą.

Bendros sunkumų skalės ir išvestinių – internalių bei eksternalių sunkumų – skalių patikimumas, vertintas vidinio suderinamumo būdu, yra labai geras ir tada, kai informaciją apie ikimokyklinio amžiaus vaikus teikia motinos, ir kai tėčiai, ir kai auklėtojos. Šie vidinio suderinamumo rodikliai panašūs į kitų autorių nurodomus CBCL/1½-5 ir CTRF/1½-5 rodiklius (Achenbach and Rescorla, 2000). Auklėtojų versijos (CTRF/1½-5) vidinis bendrų, internalių bei eksternalių sunkumų skalių, taip pat atskirų sindromų skalių suderinamumas yra geresnis nei mamų ar tėčių versijų. Tai, kad auklėtojų arba mokytojų versijos paprastai yra geresnio vidinio suderinamumo, pastebima tiriant ir kitų ASEBA formų bei vaikų elgesio klausimynų patikimumą (Achenbach and Rescorla, 2000; Gintilienė ir kt., 2004; Zukauskienė et al., 2003). Būtiną atkreipti dėmesį ir į tai, kad geresnius auklėtojų, o ne tėvų versijos vidinio suderinamumo rezultatus galėjo lemti mažesnis respondentų skaičius: viena auklėtoja šiame tyrime teikė informaciją apie 3–10 vaikų.

Auklėtojų versijos visų skalių, išskyrus somatinių skundų skalę, vidinis suderinamumas yra geresnis nei pakankama individualaus psichologinio įvertinimo tikslais patikimumo riba (0,70). O abiejų tėvų CBCL/1½-5 surinktos informacijos apie vaiko elgesį pagal atskiras sindromų skales vidinis suderinamumas, išskyrus agresyvaus elgesio skalę, nesiekia patikimumo ribos ($\alpha < 0,70$). Ypač prastas yra somatinių skundų skalės vidinis suderinamumas. Jis laikytinas nepakankamu ikimokyklinio amžiaus vaikų psichologiniam vertinimui ne tik diagnosti-

niais, bet ir mokslinių tyrimų tikslais. Nors tradiciškai somatiniai skundai priskiriami internaliems sunkumams, M. Gilliom ir D. S. Shaw (2004) pažymi, jog somatiniai skundai retai minimi internalių sunkumų teoriniuose modeliuose (pvz., Rubin and Mills, 1991, cituojama – pagal Gilliom and Shaw, 2004). Manome, jog mažų vaikų somatiniai skundai jų tėvams, globėjams ar auklėtojams paprastai kelia susirūpinimą ir retai suvokiami kaip neturintys aiškios medicininės priežasties. Kita vertus, tėvai somatiniais skundais gali laikyti ir kitokias vidiniais vaiko išgyvenimais pasireiškiančias elgesio problemas.

Pakankamai menkas yra ir kitos internalius sunkumus sudarančios skalės – *nerimastingumo / depresiškumo* – ir tėvų, ir mamų atsakymų vidinis suderinamumas, tai iš dalies rodytų, jog tėvai yra santykinai nejautrūs vaiko afekciniams sutrikimams (Van der Valk et al., 2001). Be to, elgesyje matomus į išorę orientuotus (pvz., agresyvaus elgesio skalė) vaiko sunkumus, tikėtina, yra lengviau ir paprasčiau vertinti bei kategorizuoti, nei pasireiškiančius vidiniais išgyvenimais. Tačiau šiuo požiūriu gana netikėtai prastas – skirtingai nei auklėtojų versijos – yra tėvų versijos dėmesio sunkumų, priskiriamų orientuotiems į išorę, vadinamiesiems eksternaliems sunkumams, vidinis suderinamumas. Panašu, kad ikimokyklinio amžiaus ugdymo įstaigų auklėtojos, kaip ir mokytojos, vientisiau bei patikimiau vertina vaiko dėmesio sunkumus.

Aptikome, jog pagal mamų ir auklėtojų vertinimus ikimokyklinio amžiaus berniukai turi reikšmingai daugiau eksternalių sunkumų (atitinkamai *agresyvaus elgesio* ir *dėmesio sunkumų* skalių įverčiai yra reikšmingai didesni) nei mergaitės. Bendras berniukų sunkumų įvertis, auklėtojų ir mamų vertinimais, irgi yra aukštesnis nei mergaičių. Tokių skirtumų nestebėjome lygindamos tėčių vertinimus (tiek mažų mergaičių, tiek berniukų). Tėčių vertinimu, mergaitės

tik pasižymi didesniais nei berniukai *somatinių skundų* įverčiais, nors tokių skirtumų nėra lyginant motinų ar auklėtojų vertinimus (tiek mažų mergaičių, tiek berniukų). Kadangi bendrai *somatinių skundų* skalės patikimumas yra prastas ir reikia išsamesnės analizės, šios skalės skirtumų neaptarsime.

Kai kurie tyrėjai neaptinka jokių lyties skirtumų, vertindami mažų vaikų elgesį ar lygindami tėvų ir auklėtojų atitikimus (Cai et al., 2004; Van der Valk et al., 2001), be to, CBCL/1½-5 ir CTRF/1½-5 standartizavimo tyrimuose nurodoma, jog apskritai ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio bei emociniai sunkumai pagal lytį reikšmingai nesiskiria (Achenbach and Rescorla, 2000; Anselmi et al., 2004). Tačiau kituose moksliniuose tyrimuose (kuriuose, beje, dažniausiai remtasi vaikus globojančių ar prižiūrinčių moterų – mamų, auklėtojų ar mokytojų – vertinimais) nurodoma, jog ikimokyklinio amžiaus berniukai yra agresyvesni (Chen et al., 2002), turi daugiau eksternalių sunkumų (cituojama – pagal Anselmi et al., 2004) nei mergaitės eksternalius sunkumus prognozuojantys veiksniai yra patikimesni ir aiškesni berniukų, o ne mergaičių (cituojama – pagal Doctoroff and Arnold, 2004). Pagaliau keleto tyrimų rezultatai atskleidžia ne tik vaiko lyties arba vaiko ir tėvų lyties sąveikavimo įtaką tėčių ir mamų vertinimų neatitikimams (Bingham et al., 2003; Linaholm and Touliatos, 1981), bet ir skirtingą mamų ar tėvo patiriamą stresą bei sąveikavimo su vaiku įtaką berniukų ir mergaičių psichologiniam prisitaikymui (Chen et al., 2002; Kolak, 2004). Visa tai paskatino mus analizuoti auklėtojų, mamų ir tėčių vertinimų atitikimus atskirai mergaičių ir berniukų imtims.

Ir iš tiesų, nors atitikimas tarp tėčių ir mamų ikimokyklinio amžiaus berniukų vertinimų, ypač eksternalių sunkumų ir šių faktorių sudarančių *agresyvaus elgesio* bei *dėmesio sunkumų* skalių, yra pakankamai didelis, mamų, kitaip

nei tėčiai, vertina berniukus kaip turinčius reikšmingai daugiau *eksternalių* sunkumų ir *agresyvesnio elgesio*. Mamų vertinimu berniukai yra ir *nerimastingesni / depresiškesni* (atitinkamai didesnis yra ir internalių, ir bendras visų sunkumų įvertis) nei tėčių vertinimu. Taigi galime daryti prielaidą, jog mūsų tyrime dalyvavę mamų ir tėčių linę pastebėti panašius ikimokyklinio amžiaus berniukų elgesio ir emocinius sunkumus, bet mamų šiuos sunkumus linkusios vertinti kaip labiau išreikštus.

Kiek kitokia tendencija pastebima lyginant mamų ir tėčių ikimokyklinio amžiaus mergaičių vertinimus. Šiuo atveju ir atitikimas tarp abiejų tėvų vertinimų didelis, ir atskirų skalių, internalių ir eksternalių sunkumų faktorių bei bendros sunkumų skalės vidurkiai vertinant mergaites yra panašūs. Skiriasi tik *nerimastingumo / depresiškumo* skalės vidurkiai, o tai rodo, jog mamų mergaites (kaip ir berniukus) vertina kaip nerimastingesnes ar depresiškesnes nei tėčiai. Panašu, kad berniukus tėčiai ir mamų vertina skirtingiau nei mergaites. Tai, kad mamų ir tėčių, nepaisant gerų CBCL vidinės struktūros ir struktūrinio nekintamumo matavimų rezultatų, vis dėlto labai skirtingai vertina savo sūnus, nurodo ir R. C. Bingham su bendraautoriais (2003). Todėl mokslinio tyrimo tikslams paprastai pakanka vieno iš tėvų vertinimų (interpretuojant rezultatus būtinai atsižvelgiant į tai, kas vertino), o norėdami gauti aiškų klinikinį vaiko elgesio ar emocinių sunkumų vaizdą, būtinai turime gauti abiejų tėvų (ar dviejų vaiko globėjų) vertinimus (Bingham et al., 2003).

Kol kas negalime atsakyti į klausimą, kuris iš tėvų tiksliau vertina vaiko (ypač sūnaus) elgesio ir emocinių sunkumų išreikštumo lygį. Galime tik spėti, kad šiuo atveju moteriškos ir vyriškos lyties vertintojai, vertindami berniukų elgesį, remiasi kiek kitokiais (ypač kiekybine prasme) kriterijais. Iš dalies šią prielaidą patvirtina ir tai, kad apskritai mamų ir auklėtojų vertini-

mų atitikimas yra geresnis vertinant mergaites nei berniukus ir geresnis nei tėčių ir auklėtojų vertinimų atitikimas.

Ar vieno iš tėvų (o gal abiejų) vertinimus šiuo atveju galėtų patikimai pakeisti auklėtojų teikiama vertinimai, jei vaikas lanko ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo įstaigą? Deja, vertinant berniukus auklėtojų nuomonė apie tai, kokie būtent elgesio ypatumai pasireiškia, nesutampa nei su tėčių, nei su mamų. Kita vertus, bendrą sunkumą, taip pat eksternalių ir internalių sunkumų lygį (išskyrus mamos ir auklėtojų vertinimus) abu tėvai nurodo panašų kaip ir auklėtojos. Tai reikėtų, kad mamos, tėčiai ir auklėtojos suvokia vaiką turint (arba ne) problemų, tačiau skirtingai vertina, kokių būtent problemų arba koku būdu jos pasireiškia. X. ir Cai bendraautorai (2004) taip pat pažymi, jog tėvai ir auklėtojos nenurodo tų pačių vaikų, kaip turinčių tokių pačių elgesio sunkumų.

Kiek kitokia padėtis, kai mamos, tėčiai ir auklėtojos vertina mergaites. Šiuo atveju jų teikiama informacija labiau dera tarpusavyje: mamų ir auklėtojų vertinimų atitikimai yra reikšmingi visų, išskyrus *somatinius skundus*, skalių; tėčių ir auklėtojų vertinimų atitikimai reikšmingi eksternalių sunkumų faktoriui ir jį sudarančioms *dėmesio sunkumų* ir *agresyvaus elgesio* skalėms. Tačiau nurodomų atitinkamų emocinių bei elgesio sunkumų skalių įverčiai labai skiriasi: ir mamos, ir tėčiai nurodo aukštesnę mergaičių internalių bei eksternalių sunkumų lygį nei auklėtojos. Mergaičių į išorę orientuotus, elgesiu pasireiškiančius sunkumus ir mamos, ir tėčiai vertina labiau kaip *agresyvių elgesį*, o auklėtojos nurodo gerokai aukštesnę *dėmesio sunkumų* lygį. Panašus kaip ir berniukų atveju, nors nesiekiantis statistiškai reikšmingo lygmens, yra ir auklėtojų polinkis fiksuoti mergaičių *užsisklendimą*. Abu mergaičių tėvai nurodo, kad joms būdingas reikšmingai aukštesnis, nei nurodo auklėtojos, *emocingumo*, *nerimastingumo* / *depresiško* ir

somatinių skundų lygis. T. M. Achenbach ir L. Rescorla (2000) CBCL/1½-5 ir CTRF/1½-5 standartizavimo imties tyrimai irgi atskleidžia, jog nėra auklėtojų ir tėvų, vertinančių mažus vaikus, *somatinių skundų* skalės vertinimo atitikimo, o *emocingumo* skalės jis yra menkas.

Visai tikėtina, kad prastas vaiko psichologinis prisitaikymas ugdymo įstaigoje (labiau socialinėje aplinkoje) pasireiškia vengiančiu elgesiu ar, atvirkščiai, dideliu išsiblaškymu, negalėjimu nusėdėti vietoje ir pan. Antra vertus, įmanoma ir tai, kad būtent tokias – labiau socialinio ir paklusimo grupės taisyklėms reikalaujančio elgesio – apraiškas kryptingai fiksuoja auklėtojos, o ne tėvai. Tarkim, mamos ir tėčiai suvokia berniukus kaip gerokai emocingesnius, o auklėtojos tuos pačius berniukus vertina kaip turinčius daugiau dėmesio sunkumų. Mamos ir tėčiai nurodo esant daugiau somatinių skundų, o auklėtojos galbūt panašaus pobūdžio vidiniais išgyvenimais pasireiškiančias problemas vertina kaip berniuko užsisklendimą. X. Cai su bendraautorais (2004) savo tyrimu taip pat atskleidžia, kad auklėtojos pirmiausia pastebi dėmesio ir elgesio sunkumus, o tėvai – emocingumu, nerimastingumu ar santykiuose su tėvais pasireiškiančius sunkumus.

Apibendrinamos savo tyrimo rezultatus, norime paminėti keletą tyrimo apribojimų ir galimų tolesnių tyrimų šioje srityje gairių. Pirmiausia dėl to, kad CBCL/1½-5 ir CTRF/1½-5 dar nėra standartizuota naudoti Lietuvoje metodu, o kai kurių CBCL/1½-5 skalių vidinis suderinamumas nėra pakankamas, kol kas negalime atsakyti į klausimą, kiek yra patikima, ar, atvirkščiai, klaidinanti klinikinė prasme kiekvieno vertintojo informacija. Mūsų tyrimo rezultatai negali būti apibendrinami ir dėl nedidelių analogiškiems tyrimams bei nereprezentatyvių tiriamųjų imčių. Taigi dėl šių priežasčių diagnostiniais tikslais CBCL/1½-5 ir CTRF/1½-5 metodikos kol kas negali būti taikomos.

Analizuojant lietuviškosios metodikos versijos psichometrinius rodiklius bei galimybes, būtų svarbu atlikti faktorinę duomenų analizę ir palyginti su metodikos autorių pateikiamais faktorizacijos rezultatais. Manome, jog numatomas atlikti ne tik skalių, bet ir atskirų teiginių atitikimų lyginant iš auklėtojų, mamų ir tėčių gautą informaciją CBCL/1½-5 ir CTRF/1½-5 metodikomis analizavimas leistų atsakyti į klausimą, ar iš tiesų vertintojų teikiama informacija skiriasi dėl to, kad jie vertina skirtingus vaiko elgesio aspektus (Van der Valk et al., 2001). Siekiant įvertinti, kiek patikima yra iš vaiko aplinkos vertintojų surinkta informacija apie mažo vaiko psichologinį prisitaikymą, reikėtų aiškintis ir kitokių su vertintoju bei jo santykiais su vertinamuoju susijusių veiksnių įtaką.

Remdamosi savo tyrimo rezultatais galime teigti, jog šiuo metu CBCL/1½-5 ir CTRF/1½-5 metodikos lietuviškos versijos gali būti naudojamos ikimokyklinio amžiaus vaikų internaliems ir eksternaliems sunkumams vertinti bei palyginti mokslinio tyrimo tikslais. Vertinant šiais tikslais ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio ir emocinius sunkumus, geriausia būtų remtis bent dviejų vaikui artimų žmonių teikiama informacija. Jeigu tam nėra galimybių – interpretuojant rezultatus reikėtų atsižvelgti į vertintojo ir vertinamojo lyčių atitikimą bei kontekstą, kuriame vertintojas stebi vaiko elgesį.

Išvados

1. Mamos, tėčiai ir auklėtojos skirtingai vertina ikimokyklinio amžiaus berniukus ir mergaites. Mamų ir auklėtojų vertinimu, berniukai turi daugiau dėmesio sunkumų bei dažniau elgiasi agresyviai nei mergaitės.
2. Vertinant mergaičių elgesio bei emocinius sunkumus pastebima mažiau skirtingumų ir geresnis atitikimas tarp vertintojų nei vertinant berniukų elgesio bei emocinius sunkumus.
3. Mamų ir tėčių vertinimų atitikimas yra geresnis nei auklėtojų ir mamų ar auklėtojų ir tėčių.
4. Suaugusieji, kurie mato vaiką panašioje aplinkoje, t. y. mamos ir tėčiai, panašiai vertina ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio ir emocinius sunkumus, tačiau mamų teikiama įvertinimai yra aukštesni nei tėčių.
5. Suaugusieji, kurie mato vaiką skirtingoje aplinkoje, t. y. namuose ir ugdymo įstaigoje, skirtingai vertina ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio ir emocinius sunkumus. Tėvų teikiama įvertinimai pagal atskiras skales yra didesni nei auklėtojų, išskyrus dėmesio sunkumus ir užsisklendimą, kur auklėtojų įvertinimai yra didesni nei tėvų.

LITERATŪRA

Achenbach T. M., Dumenci L., Rescorla L. A. DSM-oriented and empirically based approaches to constructing scales from the same item pools // *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*. 2003, vol. 32, p. 328–340.

Achenbach T. M., Rescorla L. A. Empirically based assessment and taxonomy: Applications to infants and toddlers // *Handbook of Infant, Toddler, and Prescho-*

ol Mental Health Assessment / Eds. R. DelCarment-Wiggings, A. Carter. New York, Oxford University Press, 2004. P. 161–182.

Achenbach T. M., Rescorla L. A. *Manual for the ASEBA preschool forms & profiles: An integrated system of multi-informant assessment*. Burlington, VT: University of Vermont Research Center for Children, Youth, and Families, 2000.

- Angold A., Egger H. L. Psychiatric diagnosis in preschool children // *Handbook of Infant, Toddler, and Preschool Mental Health Assessment* / Eds. R. DeCarment-Wiggings, A. Carter. New York, Oxford University Press, 2004. P. 123–139.
- Anselmi L., Piccinini C. A., Barros F. C. Lopes R. S. Psychosocial determinants of behaviour problems in Brazilian preschool children // *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 2004, vol. 45, p. 779–788.
- Bingham R. C., Loukas A., Fitzgerald H. E., Zucker R. A. Parental ratings of son's behavior problems in high-risk families: Convergent validity, internal structure, and interparent agreement // *Journal of Personality Assessment*. 2003, vol. 80, p. 237–251.
- Burbach A. D., Fox R. A., Nicholson B. C. Challenging behaviors in young children: The father's role // *The Journal of Genetic Psychology*. 2004, vol. 165, p. 169–183.
- Cai X., Kaiser A. P., Hancock T. B. Parent and teacher agreement on child behavior checklist items in a sample of preschoolers from low-income and predominantly African American families // *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*. 2004, vol. 33, p. 303–312.
- Chen X., Chen H., Wang L., Mowei L. Noncompliance and child-rearing attitudes as predictors of aggressive behavior: A longitudinal study in Chinese children // *International Journal of Behavior Development*. 2002, vol. 26, p. 225–233.
- Crnic K. A., Gaze C., Hoffman C. Cumulative parenting stress across the preschool period: Relations to maternal parenting and child behaviour at age 5 // *Infant and Child Development*. 2005, vol. 14, p. 117–132.
- Doctoroff G. L., Arnold D. H. Parent-rated externalizing behavior in preschoolers: The predictive utility of structured interviews, teacher reports, and classroom observations // *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*. 2004, vol. 33, p. 813–818.
- Gilliom M., Shaw D. S. Codevelopment of externalizing and internalizing problems in early childhood // *Development and Psychopathology*. 2004, vol. 16, p. 313–333.
- Gintilienė G., Girdzijauskienė S., Černiauskaitė D., Lesinskienė S., Povilaitis R., Pūras D. Lietuviškas SDQ – standartizuotas mokyklinio amžiaus vaikų „Galių ir sunkumų klausimynas“ // *Psichologija*. 2004, t. 29, p. 88–105.
- Hay D. F., Pawlby S., Sharp D., Scmucker G., Mills A., Allen H., Kumar R. Parents' judgements about young children's problems: Why mothers and fathers might disagree yet still predict later outcomes // *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 1999, vol. 40, p. 1249–1258.
- Jusienė R. Fenilketonurija ir įgimta hipotiroze sergančių vaikų ir jų tėvų psichologinis prisitaikymas. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2002.
- Kolak A. M. Multiple role stress: A precursor to coparenting behavior and toddlers' social competence in dual-earner families // *ISSBD Conference*. Ghent, Belgium, July, 2004.
- Lindholm B. W., Touliatos J. Mothers' and fathers' perceptions of their children's psychological adjustment // *The Journal of Genetic Psychology*. 1981, vol. 139, p. 245–255.
- McKeivitt B. C., Elliott S. N. Observations and ratings of preschool children's social behavior: Issues of representativeness and validity // *Psychology in Schools*. 2005, vol. 42, p. 13–27.
- Van der Valk J. C., Van den Oord E. J. C. G., Verhulst F. C., Boomsma D. I. Using parental ratings to study the etiology of 3-year-old twins' problem behaviors: Different views or rater bias? // *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 2001, vol. 42, p. 921–931.
- Verlaan P., Schwartzman A. Mother's and father's parental adjustment: Links to externalising behaviour problems in sons and daughters // *International Journal of Behavioural Development*. 2002, vol. 26, p. 214–224.
- Žukauskienė R., Ignatavičienė K. Kai kurie lietuviškos CBCL 4/18 versijos psichometriniai rodikliai // *Psichologija*. 2001, t. 24, p. 38–47.
- Zukauskienė R., Ignatavičienė K., Daukantaite D. Subscales scores of the Lithuanian version of CBCL: Preliminary data on the emotional and behavioural problems in childhood and adolescence // *European Child & Adolescent Psychiatry*. 2003, vol. 12, p. 136–143.

ASSESSMENT OF BEHAVIORAL AND EMOTIONAL PROBLEMS OF PRESCHOOL CHILDREN: COMPARATIVE ANALYSIS OF MOTHERS', FATHERS' AND CAREGIVERS-TEACHERS' EVALUATIONS

Roma Jusienė, Saulė Raižienė

Summary

The accurate assessment of preschool children's emotional and behavioral problems is of utmost importance for effective prevention and intervention programs and for the studies of developmental psychology and psychopathology. ASEBA forms for preschool children (Achenbach and Rescorla, 2000) are documented as valid and reliable for psychological assessment. However, the disagreement between different informants (parents vs. teachers) is found to be low to moderate, depending on the rater's, child's characteristics, or function of both. In this study, we analyze the internal consistency of the Lithuanian translation of CBCL/1½-5 (Children Behavior Checklist) & CTRF/1½-5 (Caregiver-Teacher Report Form) scales and cross-informant agreement (using paired-samples t test and paired correlations) of three raters of the same children: mothers, fathers and caregivers. Results of the study show that as the raters caregivers have a better internal consistency than parents. The Cronbach's alpha for the internalizing, externalizing and total problems for both CBCL/1½-5 & CTRF/1½-5 and for syndrome scales of CTRF/1½-5 (except *somatic complaints*) vary from 0.72 to 0.96, thus being suitable for individual psychological assessment. However, Cronbach's alpha for the CBCL/1½-5 syndrome scales for both mothers' and fathers' ratings range from 0.44 (for *somatic complaints*) to 0.83 (for *aggressive behavior*). The internal consistency of other syndrome sca-

les is lower than 0.70 and higher than 0.50 and is suitable for comparisons of groups, but not for individual psychological assessment. Preschool boys are rated by mothers and caregivers (but not by fathers) as having significantly more externalizing problems than girls. Therefore the cross-informant agreement was analyzed separately for boys and girls in this study. The inter-rater agreement between mothers and fathers is high to moderate both for girls and boys, but mothers' ratings for their sons' internalizing, externalizing and total problems are higher than those of fathers. There are no differences between mothers' and fathers' ratings for daughters', except that mothers rate them as more anxious/depressed. Mothers-caregivers and fathers-caregivers totally disagree in their assessment of boys' behavioral and emotional problems. There are no significant correlations for these raters' pairs, and the mean scores of scales differ significantly. Whereas the inter-rater agreement between mothers and caregivers for girls is low to moderate, the mean scores of scales for both parental and caregivers' ratings differ significantly.

Possible explanations and future directions for assessment of preschool children's psychological adjustment and for research of cross-informant agreement are provided in Discussion.

Keywords: behavioral and emotional problems, preschool children, cross-informant agreement, psychological assessment, CBCL/1½-5 & CTRF/1½-5.